

บทที่ 2

ลัทธิชาตินิยม

ลัทธิชาตินิยม เป็นคำที่ใช้กันมากในปัจจุบัน แต่มักจะเกี่ยวเนื่องกับสงครามและการปฏิวัติเป็นส่วนใหญ่ เช่น พวกชาตินิยมปฏิวัติ การทำสงครามปลดแอกของบรรดาชาตินิยม เป็นต้น

ลัทธิชาตินิยมเป็นอุดมการณ์ที่จะสร้างผลกระทบต่อดูมการณ์อื่นๆด้วย ดูเหมือนจะยกเว้นอุดมการณ์อนาธิปไตยเพียงอุดมการณ์เดียวเท่านั้น และ ลัทธิชาตินิยมถือว่าเป็นอุดมการณ์เดียวที่มีความสำคัญยิ่งที่จะช่วยให้เราสามารถเข้าใจความขัดแย้งระหว่างนานาประเทศ และระหว่างอุดมการณ์ด้วยกันเองในสถานการณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ลัทธิชาตินิยม เริ่มเป็นที่สนใจของผู้คนจากสงครามโลกครั้งที่ 1 ต่อด้วยการขึ้นสู่อำนาจของฮิตเลอร์และมุสโสลินี ตามด้วยสงครามโลกครั้งที่ 2 ตลอดจนสงครามและการปฏิวัติที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งในประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งมักจะอ้างเอาความเป็นชาตินิยม และการต่อสู้กับจักรวรรดินิยมเป็นหลัก

ชาตินิยมนั้นบางทีเราต้องอาศัยความรู้สึกในส่วนลึกเข้าไปสัมผัสจึงจะช่วยให้เราทราบถึงลักษณะของมันได้ สัญลักษณ์ของชาตินิยม เช่น ธงชาติ หรือเพลงชาติ เมื่อเราได้ยิน เราจะเกิดความรู้สึกในส่วนลึกให้เกิดความรักชาติขึ้นมา แม้คนบางคนที่ไม่มีความเป็นชาตินิยมปรากฏ แต่ในส่วนลึกเชื่อว่าย่อมได้รับผลกระทบจากสัญลักษณ์เหล่านี้ไม่มากนักน้อย ทั้งนี้เป็นเพราะมนุษย์เราอาจรู้สึกหรือตระหนักได้ว่าคนเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งอื่นที่ใหญ่และสำคัญกว่าตนเองก็ได้ หรืออาจจะเป็นเรื่องของความรู้สึกว่าตนเองก็มีพรรคพวกเหมือนกัน

ด้วยเหตุนี้ ลัทธิชาตินิยมจึงมีอิทธิพลต่อมนุษย์มากกว่าอุดมการณ์อื่นๆ อุดมการณ์ทุกอุดมการณ์ที่จะส่งผลกระทบต่ออารมณ์ของผู้ยึดมั่นได้ แต่ละอุดมการณ์ก็มีสัญลักษณ์ที่ "ศักดิ์สิทธิ์" ที่ผู้เชื่อถือต่างยึดมั่น เช่นกัน แต่ ลัทธิชาตินิยมจะมีระดับของความรุนแรงมากกว่า เพราะสามารถที่จะทำให้ผู้ที่ไม่ได้เชื่อถือ มีปฏิกิริยาได้ ลัทธิชาตินิยมจึงดูเหมือนว่าจะกระทบต่อผู้คนได้ลึกกว่าและใช้วิธีการบังคับน้อยกว่าอุดมการณ์อื่นๆด้วย

คุณลักษณะของลัทธิชาตินิยม (Characteristic of Nationalism)

คำจำกัดความของคำว่า "ชาตินิยม" มีมากมาย¹ และค่อนข้างสับสนกับคำว่า "ชาติ" (Nation) และรัฐ (State) แต่อย่างไรก็ตาม ลักษณะสำคัญของลัทธิชาตินิยมก็สามารถจะพิจารณาได้ดังนี้

กล่าวอย่างกว้าง ๆ แล้วเราพบว่า ลัทธิชาตินิยมก็คือลักษณะการเป็นสมาชิกของคนในชาติหนึ่ง ที่ปรารถนาที่จะร่วมกันสร้างความสำเร็จ และรักษาไว้ซึ่งลักษณะเด่นประจำชาติ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและอำนาจของชาติ ความหมายของคำว่า "Nation" ซึ่งแปลว่ากลุ่มชนในสังคม ซึ่งแปลว่ากลุ่มชนในสังคมซึ่งรวมประชากรที่มีเชื้อชาติเดียวกันและสถานที่เกิดเดียวกัน ถ้าจะมองลักษณะกว้างชาติ (Nation) ก็จะประกอบไปด้วยดินแดน (Territory) วัฒนธรรม (Culture) ภาษา (Language) ประวัติศาสตร์ (History) ต่าง ๆ เหล่านี้สำหรับในที่นี้เรามองชาติว่าประกอบไปด้วยประชากรกลุ่มใหญ่ซึ่งมี "ความรู้สึก" ว่ามีส่วนร่วมในส่วนต่าง ๆ ที่กล่าวข้างต้น เช่น มีเชื้อชาติเดียวกัน วัฒนธรรมเดียวกัน เป็นต้น ถ้าจะมองในลักษณะการสังเกตที่วัดได้ในลักษณะของชาติเป็นสิ่งที่ยากแก่การตรวจสอบเพื่อสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นเพียงความเชื่อของประชาชนที่มีความรู้สึกมีส่วนร่วมเท่านั้น

นักสังคมศาสตร์บางท่านเห็นว่าภาษาและการติดต่อสื่อสารเป็นลักษณะที่สำคัญของความเป็นชาติและลัทธิชาตินิยม นักรัฐศาสตร์ที่มีความเชื่อเช่นนั้นคือ Karl W. Deutsch ซึ่งมองว่าการเข้ามามีส่วนร่วมและการสร้างลัทธิชาตินิยม (Nationalism) เกิดจากการมีการสื่อสารในลักษณะเดียวกัน การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพประกอบไปด้วย ภาษา (Language), การเขียน (Painting) ซึ่งเป็นตัวนำไปสู่วัฒนธรรมที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของวัฒนธรรม, สังคม และชาติ²

ลัทธิชาตินิยมในความหมายที่เกี่ยวข้องกับอุดมการณ์ก็คือความผูกพันกับรัฐ ซึ่งสิ่งนี้นับว่าเป็นเงื่อนไขทางจิตวิทยา ซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกอันสูงสุดของมนุษย์กับรัฐชาติที่เขาอาศัยอยู่ ความเชื่อเหล่านี้จะเกี่ยวข้องกับความรู้สึกที่ยอมรับความยิ่งใหญ่ของชาติคนที่เหนือกว่าชาติอื่น

พวกนักชาตินิยมอาจจะเกิดขึ้นในลักษณะไม่เพียงแต่ยึดชาติตนเป็นหลักแต่อย่างเดียวแต่เป็นการขยายอำนาจ ชื่อเสียง และสถานภาพของชาติตน ในที่นี้เราจะมีการจัดแบ่งลักษณะของลัทธิชาตินิยมในขบวนการของการสร้างชาติ (Nation building) ในลักษณะที่เรียกว่าเป็น formative nationalism นั้นก็หมายถึงขบวนการสร้างชาติโดยได้พยายามขยายอำนาจออกไป ส่วนในรูปแบบที่สองนั้นเราอาจจะเรียกว่าเป็น expansive nationalism ซึ่งมีลักษณะก้าวร้าวในการขยายลัทธิชาตินิยมออกไป ถ้าดูจากลักษณะทั้งสองประการข้างต้นแล้วเราจะสังเกตได้ว่าประชากรในแอฟริกาและเอเชียมีการร่วมมือสร้างลัทธิชาตินิยมโดยการต่อต้านลัทธิอาณานิคม (Colonialism) เพื่อปลดปล่อยตนเองเป็นอิสระ ส่วนลักษณะลัทธิชาตินิยมใน

ฝรั่งเศสมีลักษณะของการรักษาไว้ ซึ่งความภาคภูมิใจของชาติตน ส่วนลัทธิชาตินิยมแบบนาซี (Nazi) ของเยอรมันเป็นการขยายอำนาจในการเข้าครอบครองประชาชนในประเทศอื่น แต่อย่างไรก็ตามลักษณะของลัทธิชาตินิยมที่เกิดขึ้นกับประเทศหนึ่งในแบบหนึ่งก็อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะไปเป็นแบบอื่นได้ เมื่อเวลาและโอกาสเปลี่ยนแปลงไป ตัวอย่างเช่น ลัทธิชาตินิยมของเยอรมันในศตวรรษที่ 20 ซึ่งมีการแผ่ขยายออกไปนั้นเปลี่ยนไปมาจากลัทธิดั้งเดิมที่เป็นแบบ formative และเกียรติคุณดั้งเดิมสมัยศตวรรษที่ 19 สิ่งที่น่าสังเกตในที่นี้คือความเชื่อมโยงระหว่างลัทธิชาตินิยม (Nationalism) และลัทธิจักรวรรดินิยม (Imperialism) ซึ่งเกิดจากแนวคิดความยิ่งใหญ่ของชาติตน และมีการแผ่ขยายทั้งทางด้านทหาร, การเมือง, เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมไปสู่ประเทศที่อ่อนแอกว่าได้

ชาติ (Nation) ต่างกับคำว่า รัฐ (State) รัฐนั้นหมายถึง หน่วยทางการเมืองที่เป็นอิสระและมีขอบเขตของดินแดนที่แน่นอน มีระบบกฎหมายเป็นของตนเอง และมีอำนาจพอเพียงที่จะปกป้องความมั่นคงตนเองได้ ถ้าจะพูดในอีกแนวทางหนึ่ง รัฐ (State) ก็คือแนวคิดทางกฎหมายและการเมือง ในขณะที่คำว่าชาติ (Nation) มีลักษณะในเชิงจิตวิทยา วัฒนธรรม (Psychocultural) คำว่าชาติและรัฐอาจจะแยกกันได้ คือมีชาติอาจจะไม่มีรัฐหรือมีรัฐอาจไม่มีชาติก็ได้ เมื่อใดก็ตามทั้ง 2 ประการนี้มาร่วมมือกัน คือมีดินแดนขอบเขตที่แน่นอนและประกอบไปด้วยชาติแล้ว เราก็เรียกว่า รัฐ-ชาติ (Nation-State) นั่นเอง คำว่ารัฐชาติในความหมายที่แท้จริงแล้วก็คือ ชาติที่มีอำนาจอิสระทางการเมือง

เมื่อเป็นดังกล่าวนั้น คำว่า ชาติ (Nation) และรัฐ (State) ไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นพร้อมๆ กัน และก็บอกไม่ได้ว่าจะอะไรเกิดขึ้นก่อน-หลัง ตัวอย่างเช่นในยุโรปช่วงศตวรรษที่ 19 มีชาติเกิดขึ้นก่อนและจึงเกิดเป็นรัฐขึ้นภายหลัง ในขณะที่ประเทศกำลังพัฒนา (developing countries) ส่วนใหญ่มีรัฐขึ้นก่อนจึงจะมีชาติ ตัวอย่างเช่นอิหร่านและอิสราเอลอาจจะถูกมองว่าเป็นรัฐ-ชาติ (Nation-state) มาก่อน แต่ในขณะที่กลุ่มประเทศในแถบแอฟริกาถูกมองว่าเป็น State-nation (ชาติ-รัฐ) ดังนี้ เป็นต้น

การพัฒนาลัทธิชาตินิยม (Development of Nationalism)

ลัทธิชาตินิยมเป็นลักษณะเด่นในช่วงศตวรรษที่ 19 เริ่มเกิดขึ้นพร้อมกับการปฏิวัติฝรั่งเศส (The French Revolution) โดยปกติแล้วมนุษย์มีส่วนผูกพันกับรัฐชาติ วัฒนธรรม และมีการแสดงออกซึ่งความผูกพันอันนั้น ลักษณะนี้เป็นลักษณะของความ "จงรักภักดีต่อชาติ" (Patriotism) ซึ่งแตกต่างออกไปจากความรู้สึกเป็นชาตินิยม (Nationalism) เพราะลัทธิชาตินิยมไม่ได้หมายถึงการคลั่งชาติ

ก่อนที่จะพิจารณาถึงลัทธิชาตินิยมในช่วงศตวรรษที่ 19 และ 20 เราก็ควรจะพิจารณาถึงที่มาของความรู้สึกชาตินิยมเสียก่อน

ก่อนที่จะพิจารณาถึงลัทธิชาตินิยมในช่วงศตวรรษที่ 19 และ 20 เราก็ควรจะพิจารณาถึงที่มาของความรู้สึกชาตินิยมเสียก่อน

ความจริงความรู้สึกรักชาติ วัฒนธรรมของมนุษย์นั้นเกิดขึ้นมาก่อนหลังโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศกรีก เนื่องจากกรีกมีลักษณะเด่นและความเจริญในจุดนั้น จึงทำให้แยกตัวออกมา เช่น เผ่า เฮลเลน (Hellenes) และถือว่าตนเองเจริญกว่าพวก "คนป่าเถื่อน" หรือที่เรียกว่า Barbarians ในระยะนั้นประเทศกรีกเริ่มมีความคิดเกี่ยวกับความเป็นรัฐชาติ (City-State) โดยมองว่าบุคคลควรจะต้องเสียสละเพื่อส่วนรวมเพื่อให้มีระบบการเมืองการปกครองที่ดี มนุษย์จะก้าวหน้าได้จะต้องมีการร่วมมือกัน แต่อย่างไรก็ตามในช่วงนี้การร่วมมือกันเป็นชาติยังไม่มากนัก เป็นลักษณะความเชื่อของคนส่วนน้อย ยังไม่มีการแสดงออกในลักษณะกว้าง ซึ่งเกิดขึ้นในหมู่ชนชาวเอเธนส์, สปาร์ต้า และบางเผ่าเท่านั้น มิใช่เป็นความคิดของคนทั้งหมดในกรีก

ในยุคนั้นคนโรมันยังมีลักษณะความเชื่อแบบ "สากลนิยม" (Universalism) ซึ่งต่างออกไปจากแนวคิดชาตินิยม (Nationalism) ตัวอย่างทั้งกรณีของกรีกและโรมันนั้นชี้ให้เห็นถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของมนุษย์ชาติ โดยแบบกรีกนั้นเป็นการรวมกันโดยมีวัตถุประสงค์ที่จะสร้างอาณาจักร (Empire) ส่วนของโรมันนั้นลักษณะ Universalism เกิดขึ้นจาก "ศาสนา" (Church) ตัวไปเองได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของความศรัทธา

ในช่วงศตวรรษที่ 16 และ 17 เป็นช่วงที่เกิดรัฐชาติที่มีพลังเข้มแข็ง เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส สเปน และโปรตุเกส ในช่วงจุดนี้ลักษณะชาตินิยมยังไม่เข้มแข็งเนื่องจากอำนาจรัฐอยู่ในมือกษัตริย์ ต่อมาในช่วงตอนกลางศตวรรษที่ 18 ลัทธิชาตินิยมเริ่มก่อตัวขึ้นโดยมีกลุ่มผู้นำที่เป็นขบวนการ Romantic movement เช่น รุสโซ ซึ่งสร้างแนวคิดการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ชาติและความเป็นสังคมในที่สุด

Romanticism เป็นแนวคิดใหม่ที่ปฏิเสธแนวคิดเกี่ยวกับการหวังผลของบุคคลใด บุคคลหนึ่ง โดยมีแนวคิดที่เน้นถึงปัญหาของคนส่วนรวม แนวคิดนี้ได้สะท้อนออกมาจากนักคิดมากมายในช่วงศตวรรษที่ 16 - 17 ในยุโรป เช่นในอังกฤษก็มี Herder, Schiller, และ Goethe ซึ่งเป็นชาวเยอรมัน ส่วนนักคิดฝรั่งเศสก็มี Rousseau และ Mme. de Stael ถ้าจะสรุปก็คือลัทธิชาตินิยมเป็นการแสดงออกของกลุ่ม Romanticism

รุสโซ้นับว่าเป็นบุคคลสำคัญในขบวนการสร้างความคิดแนวชาตินิยมโดยมีแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องรัฐ - ชาติ (Nation-State) รุสโซให้ความเห็นที่ปัจเจกชนจะไม่มีควมสำคัญอะไรเลย ถ้าปราศจากการรวมตัวกันเป็นกลุ่มก่อนเพื่อแสวงหาแนวทางร่วมกัน แนวคิด

การรวมชุมชน, การมีเจตนารมณ์ร่วม (Common will), การมีกิจกรรมร่วม (Collective participation) และอำนาจอธิปไตยของประชาชน (Popular sovereignty) นับว่ามีบทบาทสำคัญในช่วงยุคนี้ รุสโซมองถึงการที่มนุษย์เป็นผู้มีคุณธรรม ดังนั้นการเข้าร่วมกันของมนุษย์จะเป็นแนวทางสร้างสังคมที่ดีกว่า

อิทธิพลของนักปรัชญา เช่น Hegel ก็มีอิทธิพลต่อลัทธิชาตินิยม ในแนวคิดของ Hegel นั้นถือว่ารัฐเป็นที่รวมของจิตใจของชนในรัฐอันนำไปสู่การอยู่รวมในโลกนี้ ประวัติศาสตร์มนุษยชาติก็คือการสร้างจิตร่วมรัฐเป็นสัญลักษณ์ของพระเจ้า เป็นจิตที่เป็นสากล (Universal spirit) เป็นการรวม ในความคิดของ Hegel นั้นถือว่า รัฐ (The state) เป็นตัวแทนของศูนย์รวม เป็นจิตที่เป็นสากลในโลกนี้ ประวัติศาสตร์มนุษยชาติเป็นประวัติศาสตร์ของพระเจ้า เป็นการเดินของพระเจ้าบนโลกมนุษย์ มีการรวมจริยธรรมรัฐจะเป็นสัญลักษณ์ของพระเจ้า ซึ่งจะเป็นจิตสากลที่แท้จริงเป็นการรวมคุณธรรม และจิตเข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งนับว่ารัฐเป็นศูนย์รวมของสิ่งต่าง ๆ ที่ยอมเสียสละผลประโยชน์ส่วนตัวเข้าไว้ด้วยกัน

ลัทธิชาตินิยมตะวันตกในศตวรรษที่ 19

ลัทธิชาตินิยมตะวันตกเกิดขึ้นในสมัยปฏิวัติฝรั่งเศส การปฏิวัติฝรั่งเศสมีผลกระทบต่อลักษณะดั้งเดิมของรัฐชาติ หันมาสู่ยุคของการเมืองแบบมวลชนอันเป็นบ่อเกิดของชนชั้นกลาง ซึ่งเข้ามามีบทบาททางการเมืองมากขึ้น บทบาทของรัฐชาติที่เข้ามามีขีดขอบต่อประชาชนมีมากขึ้น ซึ่งทำให้เกิดความรู้สึกจงรักภักดีของคนในชาติที่มีต่อรัฐ และเป็นสาเหตุของการสร้างเงื่อนไขของการรับผิดชอบของรัฐต่อประชาชน และหน้าที่ของประชาชนที่มีต่อรัฐนั้น ๆ

การปฏิวัติฝรั่งเศสได้ให้แนวคิดที่ว่ารัฐมีสิทธิและลักษณะเด่นเป็นของตนเอง มีการพูดถึงอำนาจอธิปไตยของรัฐ (Sovereignty) การประกาศสิทธิมนุษยชน ปี ค.ศ. 1789 ได้อ้างว่า "อำนาจอธิปไตยเป็นของทุกชาติไม่มีใครคนใดคนหนึ่งจะเป็นเจ้าของและยึดครองแต่ผู้เดียวได้" จากการปฏิวัติฝรั่งเศสนี้ทำให้คำว่า รัฐ - ชาติ (Nation-state) ได้เข้าร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเป็นลักษณะที่เราอาจจะเรียกว่าเป็น State-nation ได้

การปฏิวัติฝรั่งเศสเป็นการร่วมมือระหว่างมวลชนทั้งหมดต่อต้านพระมหากษัตริย์และกลุ่มพวกขุนนาง-พระ ประชาชนมีความเห็นว่ารัฐเป็นของเขาจึงมีการเรียกร้องสิทธิ เศษล้มล้างขุนนางและมีการยึดทรัพย์ของพวกพระในสมัยนั้น การร่วมมือร่วมใจของประชาชนครั้งนี้ทำให้ได้เห็นถึงลักษณะกลุ่มปัญญาชนชาตินิยม (Nationalist intellectuals) โดยเฉพาะอย่างยิ่งนาย Jules Michelet ซึ่งประกาศตัวในการ "ปฏิวัติเพื่อประชาชนฝรั่งเศส" Michelet มีความการปฏิวัติฝรั่งเศสว่าเป็นการเริ่มต้นของความเจริญก้าวหน้าของมนุษย์ในสมัยใหม่และ

เป็นการนำการสอนของรุสโซมาประยุกต์ใช้ในทางการเมือง เขาถือว่ามนุษย์เป็นผู้สร้างและเป็น
ผลงานประวัติศาสตร์ และผลงานของมนุษยชาติก็คือการปฏิวัติ

ลักษณะทั่วไปของการปฏิวัติฝรั่งเศสก็คือการนำเอาภาษามาเป็นสัญลักษณ์ที่
สำคัญในการรวมชาติ ซึ่งนำไปสู่การมีระบบการเรียนแบบประถมศึกษาที่เป็นอันหนึ่งอันเดียว
กัน ซึ่งรัฐนำมาใช้บังคับ มีการสร้างลักษณะสัญลักษณ์ร่วมกัน เช่น เคารพธงชาติ, เพลงชาติ
(National Anthems) และวันชาติ (National Holidays) เป็นต้น

การเติบโตของลัทธิชาตินิยมนับว่ามีความสัมพันธ์กับการก้าวหน้าของความคิด
แบบประชาธิปไตยแบบตะวันตก คำว่า "เสรีภาพ ภราดรภาพ และความเสมอภาค" เป็นผล
พลอยได้มาจากการปฏิวัติฝรั่งเศส ชั้นกลางมีการเรียกร้องสิทธิในการเข้ามีส่วนร่วมในการ
ปกครองสิทธิในการมีตัวแทน ฯลฯ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้นำไปสู่ความเป็นชาตินิยมประการหนึ่งกับ
การเป็นอุตสาหกรรม (Industrialization) และการเป็นชุมชนนคร (Urbanization) อีกประการ
หนึ่ง การเป็นอุตสาหกรรมและการเกิดสังคมนคร เป็นสาเหตุให้เกิดชนชั้นใหม่ ซึ่งเข้ามามี
อำนาจในทางการเมือง นอกจากนั้นความเจริญก้าวหน้าทางการติดต่อสื่อสาร, การขนส่ง
ตลอดจนการค้าระหว่างประเทศ, ระบบเงินตรา สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้นับว่าเป็นตัวเร่งที่สำคัญที่ทำให้
ให้เกิดรัฐ และสังคมสมัยใหม่ขึ้น

ลักษณะการยึดมั่นกับเกียรติคุณของชาติ, การมีอำนาจในการตัดสินใจทางการเมือง
ของคนในชาติ ตลอดจนอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน นับว่าเป็นส่วนประกอบที่สำคัญที่ทำให้
เกิดลัทธิชาตินิยมสมัยใหม่ขึ้น แนวความคิดที่ว่า รัฐชาติมีอำนาจในการจัดการปกครอง,
เลือกผู้ปกครองทำให้ระบบกษัตริย์, และระบบเผด็จการถูกล้มเลิกไป การปฏิวัติฝรั่งเศสจึงนับ
ว่าเป็นจุดวิเคราะห์ที่สำคัญในการที่จะนำมาพิจารณาระบบชาตินิยมสมัยใหม่ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้
นำไปสู่ภาวะของการขัดแย้งแนวใหม่ด้วยการสร้างกำลังทหารของแต่ละรัฐชาติ การแข่งขันการ
มีอำนาจทางเศรษฐกิจตลอดจนการสร้างชาติ เป็นลักษณะอันนำไปสู่แนวทางชาตินิยมในยุค
สมัยศตวรรษที่ 20 ต่อมา

ภายใต้การนำของโรเบสปีแย (Robespierre) และ Marat ลัทธิชาตินิยมของ
ฝรั่งเศสเริ่มมีการก่อตัวอย่างเด่นชัดขึ้น มีการนำอำนาจทหารมาเป็นปัจจัยในการป้องกัน
ลัทธิ ในปี 1798 เริ่มมีการเกณฑ์ทหารซึ่งเป็นระยะเวลา 5 ปี เริ่มมีแนวคิดที่ว่า "อาวุธกำลัง
ของชาติ" เป็นที่ยอมรับ การแผ่ขยายอำนาจและการสร้างกองทัพได้มีการกระตุกในช่วงนี้มาก

ภายหลังการปฏิวัติฝรั่งเศส ลัทธิชาตินิยมได้เป็นที่แพร่หลายอย่างกว้างขวาง
ในยุโรป เช่นในอิตาลี, เยอรมัน, สเปน, รัสเซีย ทุกชาติเริ่มตื่นตัวในความเป็นชาติ จากการ
สร้างกำลังทหารของฝรั่งเศส ทำให้เกิดการตื่นตัวในการสร้างผลงานของชาติต่าง ๆ ใน

ยุโรป มีการรวมชาติต่อต้านการรุกรานของฝรั่งเศส อันเป็นผลทำให้เกิดการเจริญเติบโตของ กองทัพ ทหารเริ่มมีบทบาทมากขึ้น มีการขยายกองทัพออกไป เป็นการสร้างอำนาจให้กับจักรวรรดินิยม (เช่น ฝรั่งเศส, สเปน, อังกฤษ, ปรัสเซีย ฯลฯ) และชาติเล็กก็สร้างพลังทหารเพื่อเป็นประโยชน์ในการป้องกันตนเอง

เพื่อให้การพัฒนาการศึกษาของลัทธิชาตินิยมในตะวันตกเด่นชัดขึ้น เราควรรู้ได้ หันมาพิจารณาลักษณะลัทธิชาตินิยมของอเมริกาเป็นการสร้างลักษณะการเปรียบเทียบ จนจะนำไปสู่การสร้างสโลแกนในระยะต่อมาที่ว่า "เป็นภาระของคนขาว" (White man's burden) ในระยะต่อมา แนวความคิดนี้มีอิทธิพลมากแม้ในช่วงศตวรรษที่ 20 โดยเฉพาะในกรณีของ สงครามเวียดนามนับว่าเป็นตัวอย่างที่ดีอันหนึ่ง

ลัทธิชาตินิยมในสหรัฐอเมริกา

ลัทธิชาตินิยมนับว่ามีบทบาทสูงมากในอเมริกาโดยเฉพาะในช่วงศตวรรษที่ 20 ลัทธิชาตินิยมได้มีความสัมพันธ์กับลัทธิทางการเมืองอื่น เช่น Fascism และ Nazism และมีการใช้ความรุนแรงของลัทธิชาตินิยมในประเทศด้อยพัฒนาเป็นอย่างมาก

แม้ว่าเราไม่สามารถจะวิเคราะห์ลัทธิชาตินิยมของอเมริกาทั้งหมดได้ แต่เราสามารถจะพัฒนาจุดสำคัญ ๆ ของลัทธิชาตินิยมในอเมริกาและนำมาเป็นแนวคิดในการวิเคราะห์ ได้ จุดเริ่มต้นที่สำคัญก็น่าจะได้แก่การปฏิวัติอเมริกัน (The American Revolution) เป็นตัววิเคราะห์ในความเป็นจริง การปฏิวัติอเมริกันมิใช่เป็นลักษณะการปฏิวัติลัทธิชาตินิยม แต่เป็นการรวมตัวเพื่อผลประโยชน์ร่วม ในการสร้างความเป็นอิสระจากการปกครองของอังกฤษ, การยอมรับปรัชญาเกี่ยวกับกฎธรรมชาติ (natural law) ลัทธิตามธรรมชาติ (natural rights) ทฤษฎีของการปฏิวัติ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เมื่อร่วมกันทำให้การปฏิวัติอเมริกันเกิดขึ้น

ในตอนปลายศตวรรษที่ 18 รัฐสภาของอังกฤษได้ออกกฎหมายเป็นมาตรา ๆ ในการควบคุมเสรีภาพทางเศรษฐกิจของประเทศอาณานิคม โดยเฉพาะข้อบัญญัติเกี่ยวกับ อากอร์แสตมป์ (Stamp Act) ซึ่งเป็นแหล่งในการริตภาษีเข้าประเทศอังกฤษ เมื่อประชากรถูก ริตภาษีจึงได้มีการรวมตัวต่อต้านรัฐบาลอังกฤษขึ้น เมื่อมีการต่อต้านรัฐบาลอังกฤษจึงได้จัดกองทัพเข้ามควบคุมในเมืองบอสตัน ด้วยเหตุนี้ทำให้ประชากรอเมริกามีความรู้สึกว่าตนถูกริดรอนสิทธิ และมีการเรียกร้องสิทธิในการปกครองตนเอง และจะเข้ามาควบคุมการเก็บภาษีเอง

อุดมการณ์ของฝ่ายปฏิวัติเกิดขึ้นจากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นอันเป็นการนำไปสู่ การรวมตัวเป็นชาติที่แท้จริงขึ้น ตัวกระตุ้นของอุดมการณ์ประชาชนที่แท้จริงก็คือ "การประกาศอิสรภาพ" (The Declaration of Independence) เป็นการนำแนวความคิดของ John Locke

มาปฏิวัติใช้โดยมีผลนำไปสู่การประกาศออกมาในรัฐธรรมนูญ อันนำไปสู่การมีวิถีชีวิตทางการเมืองอีกรูปหนึ่งของอเมริกา จนกระทั่งในยุคต้นของศตวรรษที่ 19 ที่ทำให้อุดมการณ์ชาตินิยมอเมริกันมีการตื่นตัว อันมีลักษณะที่แตกต่างออกจากลัทธิชาตินิยมในยุโรปคือ ในอเมริกามองลัทธิชาตินิยมเป็นอนาคตของชาติในการรวมกัน เป็นการรวมชนจากความหลากหลายของเชื้อชาติ, ศาสนา, ภาษา และนำมาเป็นจุดยืนของชาติ

การที่อเมริกาเข้าร่วมในสงครามโลกครั้งที่ 1 ก็เกิดจากการถูกกระตุ้นโดยค่านิยมของคนอเมริกัน ส่วนใหญ่ที่เชื่อว่าอเมริกาเป็นชาติที่ยิ่งใหญ่และจะต้องรักษาไว้ซึ่งความยุติธรรมและความถูกต้องของโลก ดังที่ Woodrow Wilson ได้เคยกล่าวไว้ว่า "เพื่อรักษาไว้ซึ่งระบบประชาธิปไตยของชาวโลก" ในสายตาของประธานาธิบดี Wilson นั้นเห็นว่อเมริกานเป็นชาติที่ยิ่งใหญ่ ดังนั้นอเมริกาเท่านั้นจะเป็นผู้รักษาไว้ซึ่งระบบโลกที่ค³ Wilson คิดว่าสันนิบาตชาติจะเป็นตัวแทนของสถาบันโลกซึ่งเป็นแนวคิดแบบอเมริกัน

แต่อย่างไรก็ตาม การนำระบบประชาธิปไตยไปใช้โดยมีลักษณะของความเป็นชาตินิยมประกอบกับในช่วงปี ค.ศ. 1930 เป็นปีซึ่งเศรษฐกิจอเมริกาตกต่ำ และนี่เองเป็นสาเหตุให้อเมริกาต้องแยกตัวออกไปอยู่โดดเดี่ยวในยุคนี้ เป็นลักษณะที่เรียกว่า isolationism ประมาณ 10 ปี การทำตัวเป็นผู้นำโลกของอเมริกายุคนี้ได้ลดบทบาทลงและอเมริกาหันมาแก้ปัญหาเศรษฐกิจ-สังคมภายในชาติตน แต่จากสาเหตุของการพ่ายแพ้ของฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 1940 ทำให้อเมริกาเริ่มตื่นตัวอีกครั้งหนึ่งและหันมาทำหน้าที่เป็นผู้นำและรับผิดชอบต่อระบบระหว่างประเทศ และจากการกลับมามีบทบาทเป็นผู้นำโลกนี้เองทำให้ถือเป็นหลักสำคัญของนโยบายต่างประเทศอเมริกันในปัจจุบัน เราจะพูดถึงบทบาทด้านนี้ของอเมริกันต่อไปในท้ายของบทนี้

ลัทธิชาตินิยมตะวันออกในศตวรรษที่ 20

ลัทธิชาตินิยมในช่วงศตวรรษที่ 20 ได้หมุนมาสู่ประเทศต่าง ๆ ทางแถบตะวันออก "ลัทธิชาตินิยมใหม่" (The New Nationalism) ได้เข้ามามีบทบาทสูงในกลุ่มประเทศที่เคยตกอยู่ในอาณานิคม โดยมีแนวทางในการต่อต้านประเทศตะวันตก การต่อต้านจะเป็นเรื่องการแผ่ขยายลัทธิจักรวรรดินิยมตะวันตก และการเข้ายึดครองประเทศอาณานิคมในทางประวัติศาสตร์

ลัทธิชาตินิยมในกลุ่มประเทศอาณานิคมเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติของประวัติศาสตร์การกดขี่ของประเทศเจ้าอาณานิคมในความเป็น การต่อต้านเจ้าอาณานิคมมีมานานพอสมควร แต่ที่เห็นได้ชัดก็ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

ตัวอย่างของการต่อต้านจักรวรรดินิยมในประเทศจีนและอินเดียเป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดถึงอำนาจในการเข้าควบคุมของประเทศจักรวรรดินิยมได้ถูกท้าทายโดยผู้นำของประเทศทั้งสอง ลัทธิชาตินิยมในประเทศอาณานิคมทั้งในเอเชียและแอฟริกาได้มีการแผ่ขยายอย่างกว้างขวางในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา โดยขบวนการปฏิวัติภูษาคติ (national revolutionary movements) ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ได้ถูกตราไว้ในกฎบัตรสหประชาชาติในการประกาศถึงประเทศที่มีได้รับสิทธิในการปกครองตนเอง และชี้ให้เห็นถึงปัญหาที่สำคัญของชาติ และอำนาจอธิปไตย สหประชาชาติพยายามสร้างองค์กรที่เป็นสากลในการสร้างแนวทางในการบริหารให้กับประเทศอาณานิคม ภายในช่วง 20 ปีหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มีประเทศต่าง ๆ มากมายที่ได้รับอิสระจากประเทศอาณานิคม และได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกองค์กรสหประชาชาติ ซึ่งเดิมมีสมาชิกก่อตั้งเพียง 51 ประเทศในปี ค.ศ. 1946 ซึ่งเกือบจะเป็น 3 เท่าในปี 1970

วัตถุประสงค์หลักของลัทธิชาตินิยมของประเทศอาณานิคมก็คือการตัดการควบคุมของประเทศจักรวรรดินิยม และสร้างรัฐ-ชาติ (nation-state) ให้มีฐานะเท่าเทียมกับรัฐอื่นๆ ในลักษณะนี้ลัทธิชาตินิยมของอาณานิคมมีลักษณะที่แตกต่างจากกรณีชาตินิยมในสมัยศตวรรษที่ 19 ในประเทศยุโรป ดังที่ Lord Hailey ได้พูดไว้ว่า "ขบวนการชาตินิยมแอฟริกาแตกต่างจากขบวนการชาตินิยมในตะวันตก ดังนั้นจึงควรเรียกขบวนการชาตินิยมแบบนี้ว่า "แอฟริกันนิยม" (Africanism)⁴ ดังที่ James Coleman ได้กล่าวไว้เช่นกันว่า อย่างไรก็ตาม ลักษณะการขาดแคลนของลัทธิชาตินิยมในแอฟริกันนั้น "ดูเหมือนว่าจะจะเป็นสิ่งที่ไม่ค่อยหน้าพิศมัย ไม่เพียงแต่จะมีแนวโน้มที่เชื่อว่าแอฟริกันมีลักษณะที่ไม่เหมือนใครแล้ว แต่จะสร้างความออกมาในรูปกรรมวิธีทางประวัติศาสตร์ของการสร้างชาติทั้งในยุโรปและในแอฟริกา"⁵

เราอาจจะสรุปลักษณะชาตินิยมทั้งสองแบบ คือของยุโรปตะวันตกและของกลุ่มประเทศที่ตกอยู่ในอาณานิคมได้เป็น 2 แบบ ชาตินิยมในแบบตะวันออกมีลักษณะของการต่อต้านจักรวรรดินิยมตะวันตก และมีลักษณะของการต่อต้านและการปฏิวัติและบ่อยครั้งจะออกมาในลักษณะของการสร้างความรุนแรง

การต่อต้านและขบวนการปฏิวัติของกลุ่มประเทศที่เคยตกอยู่ในอาณานิคมเป็นลักษณะของการแสดงออกทางจิตวิทยาถึงความคับข้องใจต่อการกดขี่ การก่อความรุนแรงไม่เพียงแต่จะเป็นการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนท้องถิ่นที่ต่อต้านอำนาจของต่างดาวเท่านั้น ยังช่วยกันเสริมสร้างชาติอีกด้วย Frantz Fanon นักจิตวิทยาสังคม ซึ่งได้ทำการศึกษาลักษณะการกดขี่ของประเทศจักรวรรดินิยมต่อประเทศอาณานิคมในแอฟริกาได้ชี้ให้เห็นตัวอย่างในประเทศอัลจีเรีย ถึงการกดขี่ของชาวฝรั่งเศสต่อชาวพื้นเมือง เป็นลักษณะของการกดขี่ที่คิดว่ามนุษย์อีกเผ่าพันธุ์หนึ่งเป็นเหมือนสัตว์ Fanon กล่าวว่า "ลัทธิอาณานิคมเป็น

การสร้างเสริมความรุนแรงของผู้กดขี่ จะหมดไปได้ก็ด้วยขบวนการของความรุนแรงซึ่งยิ่งใหญ่กว่า" เขายังได้กล่าวไว้อีกว่าความรุนแรงเป็นพลังที่บริสุทธิ์และจะเป็นพลังที่ทำให้มนุษย์มีเสรีภาพ, ปราศจากความกลัว และสร้างความรู้สึกที่นับถือตนเอง⁶

อุดมการณ์ทางการเมืองได้ถูกกระตุ้นขึ้นจากกลุ่มผู้ต้องการเสรีภาพและความ เป็นอิสระทางการเมือง องค์การทางการเมืองจึงมีการขยายตัวอย่างกว้างขวาง แต่อย่างไรก็ตาม ในกลุ่มประเทศที่เคยตกอยู่ในอาณานิคมของอังกฤษนั้น ประเทศเมืองแม่ได้พยายามก่อให้เกิด การเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่ไม่ก่อให้เกิดความรุนแรง โดยการให้การศึกษาแก่ประชาชน ใน ขณะที่อาณานิคมของเบลเยียม คองโก นั้น ความรุนแรงได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนแปลงสังคม

สิ่งที่น่าสังเกตประการหนึ่งของลักษณะชาตินิยมทางตะวันออกก็คือ การที่มีผู้ นำทางการเมืองซึ่งเป็นปัญญาชน (intellectuals) ซึ่งส่วนใหญ่ได้รับการศึกษามาจากกลุ่ม ประเทศตะวันตก กลุ่มชนเหล่านี้นับว่ามีบทบาทที่สำคัญในการต่อสู้และเปลี่ยนแปลงสังคม คน กลุ่มนี้ได้รับอิทธิพลและการต่อสู้มาจากประเทศเจ้าอาณานิคม นักต่อสู้ทั้งในแอฟริกาและเอเชีย ต่างได้รับการศึกษามาจากประเทศยุโรป เช่น อังกฤษ, ฝรั่งเศส และอเมริกา เป็นต้น

ลัทธิชาตินิยมตะวันออก (Eastern Nationalism) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่ม ประเทศอาฟริกันมิใช่ลัทธิชาตินิยมในลักษณะของความเป็นชาติ (nation) นักสังคมศาสตร์ส่วนใหญ่มีความเชื่อว่าถ้าจะมองความหมายของคำว่า "ชาติ" ในลักษณะที่เกี่ยวข้องกับลักษณะ ความแตกต่างทางดินแดนที่เห็นชัด, ประวัติศาสตร์ของชาตินั้น ๆ วัฒนธรรมและภาษาที่เป็นอัน หนึ่งอันเดียวกัน กลุ่มประเทศอาฟริกันก็ได้จัดอยู่ในลักษณะของชาติดังความหมายที่กล่าวอ้าง ขอบเขตความเป็นชาติในแอฟริกาเป็นเรื่องของการบริหารที่หลงเหลือมาจากผู้ครองอาณานิคม มากกว่า ดังที่ Coleman ได้เคยให้ความเห็นไว้ว่า "การจัดแบ่งเขตของประเทศในจีเรีย ที่ทำกัน อย่างฉาบฉวยนั้น เป็นผลมาจากการจัดการเจ้าอาณานิคมอังกฤษ ซึ่งพยายามรวมในจีเรีย ให้เป็น "ชาติ" ในขณะที่ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของประชาชนนั้นมีความแตกต่างกันอย่าง ยิ่ง⁷

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่น่าสังเกตของผู้ที่สนใจศึกษาลัทธิชาตินิยมในกลุ่มประเทศ อาณานิคมก็คือว่า ผู้ศึกษาจำเป็นต้องให้ความสนใจกับความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของ สังคมนั้น ๆ ตลอดจนวัฒนธรรมนับว่าเป็นสิ่งสำคัญมากประการหนึ่ง ลัทธิชาตินิยมเพียงอย่าง เดียว (ในความหมายของชาตินิยมแบบตะวันตก) ไม่สามารถจะนำมาอธิบายลักษณะของการ รวมตัวกันได้ ในการศึกษายานี้ ปัญหาที่สำคัญโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการศึกษาลัทธิชาตินิยม ของแอฟริกาก็คือลักษณะของความเป็นชาติ (nation) โดยในกลุ่มประเทศเหล่านี้คำว่าชาติมี

หลายระดับ เช่น (1) เผ่า (tribe), (2) ขอบเขตการบริหารของอาณานิคม (The colonial administrative boundaries) เช่น ชาติไนจีเรีย, กาน่า ฯลฯ (3) ย่าน เช่น แอฟริกาตะวันออก, แอฟริกาตะวันตก, แอฟริกากลาง, (4) ส่วนที่เป็น Continent เช่น พวก Pan-Africanism และ (5) เชื้อชาติ (the race). ระดับของส่วนต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้เป็นจุดที่สำคัญในการศึกษาลัทธิชาตินิยมในประเทศที่เคยตกอยู่ในอาณานิคมโดยเฉพาะแอฟริกา

เชิงอรรถ

¹ Karl W. Deutsch, "The Growth of Nations: some Recurrent Patterns of Political and Social Integration," *World Politics*, V, No.2 (Jan, 1959), 168-195; "Nation and World," in *Contemporary Political Science: Toward Empirical Theory*, Ed. by Ithiel de Sola Pool, New York: McGraw-Hill, 1967.

² เพิ่งอ้าง, p.10.

³ รุ Ray Baker, *Woodrow Wilson and World Settlement*, 3 Vols. (New York: Doubleday, p. 1923)

⁴ Lord Halley, *An African Survey Revised 1956* (London and New York : Oxford University Press, 1957), pp. 251 ff

⁵ James Coleman, Nigeria in Thomas Hodgkin, *Nationalism in colonial Africa* (New York: New York University Press, 1957) pp. 16-17.

⁶ Frantz Fanon, *The Wretched of the Earth* (New York : Grove Press, 1968), pp. 61, 86, 94.

⁷ รุ James Coleman, "Nigeria" ใน Thomas Hodgkin, *Nationalism in Colonial Africa* (New York: New York University Press, 1957) p. 45.